

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ

ДИПЛОМСКИ РАД:

Политички систем Републике Хрватске

Ментор:

Проф. др Мирослав Младеновић

Кандидат:

Јелена Мачван

Београд, 2018. године

Садржај

1. Увод.....	3
2. Безбедносно окружење Републике Хрватске.....	4
2.1. Национална безбедност Републике Хрватске.....	5
2.2. Безбедност у региону Западни Балкан.....	7
2.3. Међународна безбедност.....	9
3. Државна власт.....	11
3.1. Законодавна власт.....	12
3.2. Извршна власт.....	13
3.3. Судска власт.....	14
4. Локална и регионална самоуправа.....	16
4.1. Жупаније.....	17
4.2. Градови и опћине.....	19
5. Изборни систем.....	21
5.1. Политичке странке.....	24
6. Закључак.....	27
7. Литература.....	28

1. Увод

Политички систем обухвата све сегменте политичког живота и представља скуп друштвених и политичких институција који је увек шири од државе. Политички систем поред политичког друштва, одређују, економија друштва и грађанско друштво.

Институције представљају центре политичког одлучивања, стога је важно да буду изграђене, утемељене и да задовоље базичне људске потребе на друштвено регулисан начин. Поред демократских институција, за нормално функционисање демократског политичког система је важно уважавање и владавине права и људских права.

Да би анализирали политички систем једне државе, у овом случају Републике Хрватске треба изучити и глобално и регионално безбедносно окружење. Како геополитички и међународни положај, глобализација, економске и политичке промене у свету утичу на функционисање и мењање политичког система Републике Хрватске.

У првом делу рада биће описано међународно, регионално и национално безбедносно окружење, економска, политичка и еколошка повезаност Републике Хрватске са другим земљама. У другом поглављу биће објашњена тројна подела власти и колико су гране власти независне једне од других, а у трећем територијална подела у Републици Хрватској. У четвртом поглављу биће описано функционисање изборног система, правила система гласања и актуелне партије у Хрватској.

Република Хрватска као бивша федерална јединица у Социјалистичкој Федеративној Републици Југославији представља савремено политичко и институционално устројство бившег социјалистичког политичког система. На основу процеса реформисања и процеса транзиције бројни експерти сматрају да је Хрватска превазишла транзициони период и показала својеврсну политичку зрелост у процесу изградње стабилне институционалне инфраструктуре што је на неки начин доказано и са чланством у Европску унију.

2. Безбедносно окружење Републике Хрватске

Хрватска је према свом државном уређењу република, са демократски изабраним Хрватским сабором као највишим представничким телом грађана који је 25.јуна 1991.године донео Уставну одлуку о суверености и самосталности Републике Хрватске.¹

Деведесете године двадесетог века су биле турбуленте за бивше југословенске републике. Велике политичке, економске и друштвене промене узроковане националним и верским сукобима су разориле Југославију и нарушиле међусуседске односе. Хрватска након што је постала независна и самостална република се придружила кругу европских земаља које су ушле у фазу транзиције и постале демократско друштво. Напуштање комунистичке идеологије и социјалистичког поретка уз опредељење за либералнодемократску парадигму је било једини прихватљив избор за бивше социјалистичке земље (Fukuyama, 1990; Bobbio, 1992).

У транзицији су се постсоцијалистичке земље нашле пред новим задацима политичке демократизације и тржишне економије, а многе су се и даље суочавале са етничким конфликтима различитог интензитета (Ronge, 1991). Хрватска је као и свака друга постсоцијалистичка земља била суочена са сличним проблемима, али су је издвојиле две важне околности:

- Распадом социјалистичког поретка није промењен само политички систем, већ је конституисана и самостална национална држава,
- Успостављена држава се затекла у ратном сукобу који је прерастао у вишегодишње ратно стање и које је окончано тек након седам година (Ilišin, 1997).

Са краја осамдесетих и почетка деведесетих одиграло се много бурних догађаја у земљи и свету који су довели до великих друштвених промена у Хрватској. Распад Варшавског пакта, престанак Хладног рата, ратни сукоби у Југославији и други су довели до измене идеолошког система, промене институционалног система укидањем самоуправљања и легализацијом приватног предузетништва.

¹ <https://sr.wikipedia.org/sr-el/> Преузето 24.07.2017.године

Дошло је и до измене политичког система развојем вишестранајја и до промена у социјалној структури и друштвеним вредностима (Ilišin, 1997).

Осим на ратне сукобе и њихове пратеће последице, треба обратити пажњу и на наслеђену политичку културу као ограничавајући фактор демократске транзиције. Претпоставка је да се негативне карактеристике културе преносе и на нов систем, тј. идентичан једнозначни модел идентитета, лојалности, моћи потпомогнут раширеном ауторитарношћу и још увек неизграђеном толерантношћу (Šiber, 1992).

Поред демократске транзиције и уважавања људских права и других слобода, битна је и демократска консолидација. Сматра се да је демократски систем консолидиран ако је „бројнија већина” становништва прихватила демократске структуре и поступке као најбољи владавински поредак без алтернативе. Демократски систем је структурно консолидован ако не постоје више никакви додатни услови који су измакли контингентности демократских одлука и ако арене демократског одлучивања не надзиру моћни корпоративни актери попут полиције, војске, цркве, предузетника, итд (Linz, Juan, 1990). Демократија, владавина права и уважавање људских права се наводе као фундамент развоја сваке савремене демократски уређене државе.

2.1. Национална безбедност Републике Хрватске

Савремени приступ изучавања безбедности анализира концепт свеобухватне безбедности, који се појавио након Хладног рата како би се превазишло традиционално схватање безбедности. Основно становиште овог приступа је постављање нових захтева и анализирање нових нетрадиционалних безбедносних изазова попут демократије, људских права, културног и националног идентитета, загађење животне средине и др.

Безбедност као друштвена појава се тумачи и детерминише од стране многих аутора. Под појмом безбедности се подразумева одсуство невоље/угрожености било да је она изазвана ратом, насиљем, сиромаштвом, природним непогодама (поплаве, земљотреси, пожари...), затим болестима људи или животиња, па све до најновијих „невоља“ урбаног човека

(незапосленост, наркоманија, криминал, трговина људима, пролиферација оружја, еколошке катастрофе, и др (Арежина, 2001: 147).

Према Стајићу и Савићу они угрожавање одређују као „сваку врсту друштвене, природне и техничке опасности којом се угрожавају интегритет, слобода, имовина или здравље људи, као и територијални интегритет и суверенитет и уставни поредак и право државе, народа, организација или друштвених група и појединца (Савић, Стајић, 2001: 68).

Током последње деценије прошлог века и прве деценије овог века у теоријским радовима из области безбедности у нашој држави се употребљавају синтагме којима се повезивала безбедност са различитим врстама изазова, ризика и претњи.²

На првом месту је очување виталних националних интереса: територијални интегритет, суверенитет, животи грађана, демократски политички систем, материјална добра, економски напредак и развој, добри суседски односи, стабилност евроатлантског простора, итд (Strategija nacionalne sigurnosti, 2010).

Важан сегмент стратегије националне безбедности поред очувања националних вредности је борба против безбедносних претњи. Претња безбедности је све оно што представља извор опасности и има могућност да нанесе озбиљну штету лицима, имовини, друштву или држави (Baldwin, 1971: 72). Претња је неко или нешто што има могућност да науди националним интересима једне државе и да оствари нежељени догађај.

Претње које угрожавају националну безбедност Републике Хрватске које се наводе у стратегији: тероризам, међудржавни оружани сукоби, ширење оружја за масовно уништење, насилнички криминал, здравствене претње, корупција, организовани криминал, угрожавање критичних инфраструктура, климатске промене и нарушавање животне средине, нарушавање енергетске сигурности, итд (Strategija nacionalne sigurnosti, 2010). Најтеже претње својим учинком и последицама представљају истовремено претњу и свим осталим виталним националним интересима и изискују комплексне одговоре и заштиту.

2

https://www.researchgate.net/publication/279848439_BEZBEDNOSNI_IZAZOVI_RIZICI_I_PRETNJE_ILI_CINI_OCI_UGROZAVANJA_BEZBEDNOSTI Преузето 23.07.2017.године

2.2. Безбедност у региону Западни Балкан

Западни Балкан представља релативно нов политички појам, којим се покушава описати стратегија Европске уније према регији бивше Југославије. Овај термин је на Западу ушао у ширу употребу крајем двадесетог века. Дефиницију Западног Балкана међу првима даје Милардовић „бивша СФРЈ, минус Словенија, плус Албанија (Milardović, 2000). Таква регионализација није резултат неког друштвено-географског принципа, већ искључиво међународних интереса и околности насталих у Европској унији након 1991.године. Упркос честој употреби у међународним односима, појам западни Балкан се још увек не може наћи ни у једном политиколошком речнику (Topalović, 2000: 145).

Стратегија Европске уније према државама Западног Балкана (Хрватска, Босна и Херцеговина, Црна Гора, Македонија, Албанија и Србија) може се тумачити кроз четири процеса: постконфликтна стабилизација, процес прикључивања ЕУ, отварање перспективе нових начина уговорних односа и развој и примену Пакта о стабилности за Југоисточну Европу (Милардовић, 2000: 27). У Хрватској политичари деснице и десног центра су се одупирали концепту западног Балкана са тезом да Хрватска није балканска земља и како је у западном Балкану препознају нови глобализацијски начин југословенских интеграција. У таквој комуникацији према тадашњим хрватским политичарима је западни Балкан само пуки плод новинарске и политичке маште, а не политички концепт наметнут од ЕУ (Milardović, 200: 9). Политичари леве и либералне оријентације не придају значај овом појму како то чини хрватска десница, која шири страх међу грађанима и ствара нове зидине и границе између суседа. Заједничка спољна и безбедносна политика Западног Балкана је Европска унија која се предлаже како би стабилизovala односе између ових шест држава и да их економски и безбедносно интегрише. Сарадња и добросуседски односи су најбољи вид превенције. Одржавати баланс и спречавати из дана у дан пораст муслиманског екстремизма и радикализма, као и национализма код Хрвата и Срба.³

Када говоримо о стабилизацији и придруживању западног балкана Европској унији нису све државе у истом положају. Република Хрватска је постала пуноправни члан Европске

³ Преузето са: <http://pescanik.net/americka-politika-na-balkanu-motivi-i-interesi/> (Преузето: 22.07.2017).

уније 2013.године, Република Србија, Црна Гора, Албанија и Македонија имају статус кандидата, Босна и Херцеговина је потенцијални кандидат, а питање Косова и Метохије још увек није решено.

Раније коришћен „регионални приступ” ЕУ није довео до значајнијег напретка у стању региона Западног Балкана. Конфликт око Косова, као и бомбардовање Србије су допринели томе да Европска унија иновира своју политику у региону (Lopandić, 2007). Тзв. регионални приступ је замењен “процесом стабилизације и асоцијације”⁴ а дотадашњи „Роајомонски процес” тј. подршка мултилатералној сарадњи у региону бивше Југославије је замењен „Пактом о стабилности у Југоисточној Европи”⁵(Lopandić, 2007).

Пакт о стабилности је на почетку био само садржај који треба разрадити, тј. идеје настале у ургентној ситуацији и као одговор на хитне политичке потребе (Murphy, 2000: 25). Европски савет је прихватио и развијао “процес стабилизације и придруживања” за земље Западног Балкана и истицано је да је “будућност Балкана унутар Европске уније”⁶. Ово је истакнуто и на самиту у Солуну, посвећеном даљем развоју односа и предприступној стратегији Европске уније за овај регион на коме је усвојена „Солунска агенда”. На скупу у Солуну су усвојена два документа од кључног значаја за даљи развој односа између ЕУ и региона: Заједничка декларација и „Солунска агенда за Западни Балкан”⁷

Иако Република Хрватска себе не сматра интегралним делом овог региона, већ се посматра географски као део средње Европе и даље се суочава са озбиљним безбедносним изазовима не само у оквиру граница суверених држава, већ и на нивоу међудржавних спорова. У случају Хрватске отворени спорови су и даље из делокруга граничних питања између Загреба и Љубљане, тј. поводом Пиранског залива, и гранични спор између Загреба и Београда око граничне линије на Дунаву.

⁴ The Stabilization and association process for countries of SEE, Commission Communication to the Council and EP, COM (99) 235, 26.05.1999. V. такође C. Patten: “SEE – joining the European mainstream“, Speech 00/259, London, 7 July 2000, http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/news/patten/speech_00_259.htm.

⁵ http://www.mvp.gov.ba/vanjska_politika_bih/multilateralni_odnosi/regionalne_inicijative/pakt_o_stabilnosti_za_jugoistocnu_evropu/?id=136 Преузето 23.07.2017.

⁶ Deklaracija sa samita EU-Zapadni Balkan, 21. jun 2003. godine. O Solunskom samitu i odnosima EU-ZB D. Stone, D. Syrri (ed), Integrating the Western Balkans into Europe, SEERC, Saloniki, 2003, 206; D. Lopandić (ur), EU i Balkan, Šta posle Soluna?, CD, EPUS, Beograd, juna 2003.

⁷ ⁴ www.europa.eu.org, и www.stabilitypact.org, преузето 23.07.2017.

Највећи проблем у свему овоме представља чињеница да актуелне политичке елите из држава региона не иду путем достизања консензуалних решења спорова, већ искоришћавања проблема у политичке сврхе у смислу сакупљања политичких поена. Најбољи пример за то је блокирање пријема Хрватске у Европску унију од стране Љубљане управо због територијалног спора. Потом заговарање европских званичника од стране хрватске политичке елите да “услове” пут Републике Србије ка ЕУ, док се не реше територијални и други политички проблеми између ових двеју земаља.

Отворени спорови постоје између Македоније и Грчке и Македоније и Бугарске због заједничке историје и идентитетских питања. Босна и Херцеговина се такође суочава са бројним проблемима на унутрашњем нивоу, пре свега лошим односима између власти на ентитетском нивоу који блокирају напредак државе и пут ка Европској унији. Наша држава се такође суочава са двоструким европским аршинима и територијалним спором око самопрокламоване државе Косово.

Можемо закључити да се све државе Западног Балкана и Република Хрватска суочавају са озбиљним безбедносним изазовима на унутрашњем плану као што су верска, национална и друге нетрпељивости, корумпираност и нефункционалност јавног система.

2.3. Међународна безбедност

Међународна безбедност се односи на безбедносну динамику која се одвија на нивоу читавог света. Као највиши ниво анализе, ниво међународне безбедности представља птичју перспективу у студијама безбедности. Из ове перспективе се не могу сасвим јасно и прецизно сагледати безбедносни изазови, ризици и претње на нивоу појединаца, друштва или државе, али зато се могу добро уочити макропојаве значајне за цео свет (Ejdus, 2012: 261).

Актуелна питања међународне безбедности се не анализирају искључиво на састанцима у оквиру међународних и регионалних организација, већ и у оквирима националних скупштина, тела и органа која си баве националном безбедношћу.

Савремена цивилизација се из дана у дан суочава са новим асиметричним претњама, хакерским, сајбер и терористичким нападама, за које ни савремене државе немају адекватан и ефикасан одговор, али ни међународна заједница. Још један безбедносни проблем који је погодио наш регион јесу миграције. Сложен демографски феномен са вишеструким друштвеним, економским, политичким, културним и другим узроцима погађа тренутно Европску унију. Са аспекта безбедности, групне и масовне миграције које имају елемент организованости представљају посебан безбедносни изазов, уколико су узроци и непосредни повод за миграцију војно-безбедносне природе.⁸

Република Хрватска као део Европске уније и Северно-атлантске алијансе учествује у бројним међународним мисијама против тероризма и других претњи и на тај начин доприноси међународном миру, али своје грађане чини рањивијим и метом за терористе и екстремисте. Европска унија и Организација европске безбедности као оквири за регионално деловање у координацији са другим европским државама кроз билатералну и економско-техничку сарадњу имају за циљ да унапреде безбедност држава и њихових суверених граница, као важног предуслова за очување и унапређење међународне безбедности.⁹

Питања националне, регионалне и међународне безбедности су важна питања за политички систем и утичу на његово конституисање, мењање и сазревање.

⁸ <http://www.osce.org/sr/serbia/216971?download=true> Преузето 24.07.2017.године

⁹ <http://www.osce.org/sr/serbia/216971?download=true> Преузето 24.07.2017.године.

3. Државна власт

Хрватска је према државној власти република. Начело поделе власти је темељно разрађено унутар уставноправне и политичке теорије прихваћено у савременом демократском уставу, о устроју односа између државних тела која обављају законодавне, извршне и судске власти. Полазећи од начела поделе власти у савременим уставима обликоване су две основне поделе државне власти (Šutić, 2011) :

1. систем председничке владе;
2. систем парламентарне владе.

Државна власт може бити и јединствена и подељена. Када говоримо о подели власти у литератури постоји класификација на апсолутну и релативну.

- *Апсолутна власт* представља све три гране власти у рукама једног органа,
- *Релативна власт* представља утицај органа једне власти на избор носилаца друге две функције власти, могућност опозивања, надзор над радом и преузимање послова (Šutić, 2011).

Према одредби чланка 11 Устава Републике Хрватске државни симболи су:

- хрватски грб,
- хрватска застава, и
- химна: “Лијепа наша домовино” (Ustav Republike Hrvatske, 1990).

Подела власти у Републици Хрватској је дефинисана Уставом Републике Хрватске који у чланку број 4. Прописује следеће: У Републици Хрватској је државна власт устројена на начелу поделе власти на законодавну, извршну и судску (Pušić, 2007). Хрватски Устав прихвата систем парламентарне владе у његовој полупредседничкој варијанти, прихвата и институционално разрађује унапред размотрену другу основну концепцију поделе власти, дотично схваћене као ограничење власти. Улоге носиоца главних државних функција су се диференцирале у тој мери да је њихова структура постала тако специфична, а особље у

њима тако специјализовано да је тешко замисливо да би једна грана могла преузети послове друге (Šutić, 2011).

Када анализирамо државну власт у вези са њом је и владавина права, која обједињује у себи низ политичких начела уставне владавине, од којих су најважнија следећа три:

1. Сви носиоци функција власти су подвргнути ограничењима успостављеним правним поретком у држави, што значи да се и носиоци највише власти такође морају придржавати Устава и закона,
2. Носиоци власти своје дужности обављају под политичким надзором представничких тела, на темељу мандата добијеном од народа,
3. Слободе и права појединаца у односу према државној власти се осигурава пружањем заштите, независним судством у примереном и законски прописаном поступку у којем је осигурано поштовање права човека (Vrban, 2003).

3.1. Законодавна власт

Хрватски сабор је представничко тело грађана и носиоц законодавне власти у Републици Хрватској. Хрватски сабор има најмање 100, а највише 160 заступника који се бирају на непосредно тајним гласањем, на темељу општег и једнаког бирачког права. Заступници се бирају на време од четири године. Надлежности Хрватског сабора (Ustav Republike Hrvatske, članak 80, NN 05/14):

- одлучује о доношењу и промени Устава,
- доноси законе,
- доноси државни прорачун,
- одлучује о миру и рату,
- доноси акте којима изражава политику Хрватског сабора,
- доноси Стратегију националне сигурности и Стратегију националне одбране,
- расписује референдум,
- остварује демократски и цивилни надзор над оружаним снагама и службама сигурности Републике Хрватске,

- надзире власт Владе Хрватске и других носитеља извршне дужности,
- даје амнестију за казнена дела и обавља друге послове утврђене Уставом.

3.2. Извршна власт

У парламентарним демократијама је позиција државног поглавара и шефа извршне власти увек одвојена и различита. Свака парламентарна демократија поред државног поглавара има различиту особу као шефа извршне власти, њеног највишег политичког дужносника. Ова се особа обично назива први министар, канцелар, премијер, итд. Та персона надгледа дужноснике и тела која иницирају и извршавају владину политику. У председничким демократијама ове су функције- функција државног поглавара и шефа извршне власти спојене у особи председника државе (Ђерђа, 2007).

Извршну власт у Републици Хрватској чине председник државе и Влада.

Председник државе се бира на непосредним изборима тајним гласањем на период од 5 година. Нико не може више од два пута бити изабран за председника Републике. Њему/њој припада представничка и извршна функција. Надлежности председника Републике према члану 98 Устава Републике Хрватске:

- расписује изборе за Хрватски сабор и сазива га на прво заседање,
- расписује референдум у складу с Уставом,
- именује и разрешава дужности председника Владе Републике Хрватске,
- даје помиловања,
- додељује одликовања и признања одређена законом и обавља друге дужности одређене Уставом.

Према члану 100. Устава РХ, Председник:

- председник Републике је врховни заповедник оружаних снага Републике Хрватске,
- Именује чланове Вијећа народне одбране Републике Хрватске и председава, именује и разрешава дужности војне заповеднике у складу са законом,
- На темељу одлуке Сабора РХ председник Републике објављује рат и закључује мир.

На изборима 2015.године за прву председницу Републике Хрватске је изабрана Колинда Грабар- Китаровић.

ВЛАДА Републике Хрватске обавља извршну власт у складу са Уставом и законом. Према члановима 108, 109 и 110 *Владу* Републике Хрватске чине председник, потпредседници, министри и други чланови.

- Устројство и начин рада и одлучивања Владе се прописује законом и њеним пословником,
- Влада уређује уредбама устројство министарстава, а за обављање својих послова оснива службе,
- Влада доноси уредбе у складу са законом, предлаже законе и државни прорачун и обавља друге послове које доноси Сабор Републике Хрватске,
- Влада је одговорна председнику Републике и Заступничком дому Сабора Републике Хрватске,
- На предлог најмање једне десетине заступника у Заступничком дому се може покренути питање поверења председнику Владе, поједином њеном члану и Влади у целини (Ustav Republike Hrvatske, 1990).

3.3.Судска власт

Судску власт обављају судови, она је самостална и независна. Судови суде на основу Устава и закона. Према члану 116. Устава Републике Хрватске, као највиши суд се устројио Врховни суд Републике Хрватске који:

- Осигурава јединствену примену закона и равноправност грађана,
- Установљује делокруг, састав и устројство судова и поступак пред судовима се уређују законом,
- Установљује делокруг и устројство државног одветништва,
- Судске одлуке су јавне и пресуде се изричу јавно, у име Републике Хрватске, итд.

Надлежности Уставног суда Републике Хрватске:

- Одлучује о сагласности закона са Уставом,
- Одлучује о сагласности других прописа са законима и Уставом,
- може оцењивати уставност и законитост других прописа и пратити остварење уставности и законитости о уоченим појавама неуставности и незаконитостима извештава Хрватски сабор,
- решава сукоб надлежности између тела законодавне и извршне власти и судбене власти,
- одлучује о одговорности председника републике у складу са Уставом,
- надзире уставност и законитост избора и деловања политичких странака и обавља друге послове у складу са Уставом (Ustav Republike Hrvatske, članak 129).

Судска власт је та која контролише и надзире уставности и законитост норми, делања и активности политичких актера. У литератури се наводи да је судска контрола уставности закона заједно са своја два конституента: конструкцијом закона на амерички начин и владавином помоћу судских забрана несумњиво најсавршенији инструмент социјалне статике за обуздавање агитације радничких вођа и контролу парламента како не би похрлили у смеру економског радикализма (Ваџић, 2009).

4. Локална и регионална самоуправа

У самосталној Републици Хрватској локална самоуправа се развијала у три фазе. Прва фаза обухвата период 1990-1993.године, друга од 1993-2001.године и трећа од 2001-2010.године. У првој фази је локална самоуправа задржала институционални облик наслеђен из претходног социјалистичког периода. То се односило на задржавање истог назива територијалне организације и њихових представничких органа. Представничка тела су била скупштине опћина, која су бирале своја извршна већа на челу са председником извршног већа.

У другој фази је донето неколико закона којима је спроведена нова територијална подела и крајем 1992.године уведен систем „локалне самоуправе и управе”, као и избори за чланове представничких тела у новоформираним јединицама. Промена се односила на опћине (418) и градове (69) на разини локалне самоуправе, као и жупанијама (20) на разини локалне управе и самоуправе. Први избори за представничка тела новоформираних јединица су одржани у пролеће 1993.године, а након тога општи локални избори 1997.године. Током ове фазе су формиране нове локалне јединице (Копрић, 2010: 666). Одређене одредбе Европке повеље о локалној самоуправи су ратификоване 1997.године и почеле обавезивати Хрватску од 1.фебруара 1998.године (NN- Međunarodni ugovori 14/97).

Трећу фазу одликују уставне промене из 2000.године које су створиле нов фундамент развоја локалне самоуправе. Устав дефинише жупаније као јединице регионалне самоуправе, јамчи широк самоуправни делокруг не само њима, него и јединицама локалне самоуправе (градовима и опћинама), уводи општу клаузулу у одређивању локалних послова те прихвата начела супсидијарности и солидарности. Ипак је требало да прође осам година након уставних реформи како би се Европска повеља о локалној самоуправи у потпуности ратификовала (NN- MU 4/08). У овој фази се почело на прекограничну сарадњу између локалних јединица престало гледати као на опасност по сувереност и територијални интегритет државе. Године 2003. је ратификовала Оквирна европска конвенција о прекограничној сарадњи локалних заједница или власти (NN- MU 10-03).

Организација локалне самоуправе у Хрватској је замишљена као политипска, а то је она у којој се типови локалних јединица разликују према ступњу урбанизације, а евентуално и према другим критеријумима (npr. veličini mjerenoj brojem stanovnika i slično; Pavić, 1998: 131; Ivanišević, 2006: 212–215).

Устав Републике Хрватске јамчи хрватским грађанима право на локалну и регионалну (подручну) самоуправу. Право на локалну и регионалну самоуправу обухвата права на:

- самосталност у обављању локалних послова,
- властите приходе,
- слободно располагање приходима,
- самостално уређивање унутрашњег уређења,
- самостално уређивање делокруга својих тела,
- непосредан избор чланова представничких тела (Ustav Republike Hrvatske).

Јединице локалне самоуправе су градови и општине и њихово подручје се одређује на начин прописан законом, а јединице регионалне самоуправе су жупаније, чије се подручје такође одређује на начин прописан законом.

4.1. Жупаније

Жупаније су у периоду од 1993 до 2001.године биле јединице локалне управе и самоуправе, а потом су постале јединице регионалне тј. подручне самоуправе. Обављају послове од регионалног значаја, посебно послове који се односе на школство, здравство, просторно и урбанистичко планирање, господарски развој, промет и прометну инфраструктуру те планирање и развој мреже образовних, здравствених, социјалних и културних установа.¹⁰ Њихова структура је утемељена на политичким, а не управно-стручним критеријумима. Нису биле способне покренути развој, али су послужиле као погодно тло бирократизације и гомилање неефикасне и политизираних администрације. Самоуправни делокруг им је био изразито сужен (Koprić, 2001a; Koprić, 2007: 90–92).

¹⁰ [https://hr.wikipedia.org/wiki/Lokalna_i_podru%C4%8Dna_\(regionalna\)_samouprava_u_Hrvatskoj](https://hr.wikipedia.org/wiki/Lokalna_i_podru%C4%8Dna_(regionalna)_samouprava_u_Hrvatskoj) презето 25.07.2017.

Након 2001.године је ревидирана улога жупанија, Уставом им је зајамчен другачији правни делокруг и измењене су радикално и њихове институције. Жупан није више био представник државне власти на подручју жупаније, већ жупанијски дужносник, потпуно политички овисан од жупанијске скупштине, чији је значај порастао. Структура жупанија је рационализована и сведена на 20 уреда државне управе по један у свакој жупанији, преполовљен је и број запослених службеника у њима (Коргић, 2010: 672).

Жупаније имају мало посебних одговорности и њихови расходи чине око 15 посто укупних расхода локалних власти. Искључива одговорност жупанија је усмерена на средње и струковно школство, те на покривање трошкова одржавања установа здравствене и социјалне неге. Заједно ове функције чине више од половине жупанијских расхода. Жупаније су често замена за опћине, те подједнако пружају тражене услуге попут основног школства, просторног и урбанистичког планирања. Осим уобичајених услуга грађанима, жупаније су задужене и за бригу о канализацијској и одводној мрежи, изградњи јавних цеста, бригу о промету, о гробљима и осигуравању финансијске подршке најсиромашнијим опћинама (Вејакović, 2016: 19).

Жупаније у Хрватској су: Загребачка, Крапинско-загорска, Сисачко-мословачка, Карловачка, Вараждинска, Корпивничко-крижевачка, Бјеловарско-билогорска, приморско-горанска, Личко-сењска, Вировитичко-подравска, Бродско-посавска, Пожешко-славонска, Шибеничко-книнска, Задарска, Осјечко-барањска, Вуковарско-сријемска, Истарска, Сплитско-далматинска, Дубровачко-неретванска и Међумурска.¹¹

Постоје економске, популационе, политичке, социјалне и друге разлике између жупанија. Највећи број насеља има Загребачка жупанија, чак 697, док најмањи број има Вуковарско-сријемска, 85 насеља. Према броју становника је највећа Сплитско-далматинска са 463,676 становника, а најмања Личко-сењска са 53.677 становника. (Коргић, 2010: 673). Што се тиче економских разлика, највећи БДП је био у Граду Загебу који ужива посебан статус, чак 15.567 евра, а најмањи у Бродско-посавској жупанији, 4.972 евра.¹²

¹¹ <https://bs.wikipedia.org/wiki/%C5%BDupanija> Преузето 26.07.2017.

¹² Више о томе: v. Grčić, 2007: 40–41

4.2. Градови и опћине

Градови и опћине су према Уставу Републике Хрватске јединице локалне самоуправе. Територија Републике Хрватске је административно подељена на 128 градова и 428 опћина.¹³ Пружају две најважније скупине услуга.

Прва скупина укључује наведене уобичајене услуге грађанима, а то се обично чини кроз комуналне активности које је основало тело локалне власти. Друга група услуга укључује бројне социјалне услуге које обухватају стамбено збрињавање становништва, изградњу и функционисање домова за старе и немоћне, као и друге социјалне услуге у виду новчаних накнада и пружања спортских и културних услуга. Опћине и градови који су основани и ревидирани у последњих неколико година нису могли својим грађанима пружити шири опсег услуга, тако да то уместо њих чине жупаније (Вејковић, 2016: 26).

Законом о локалној и регионалној самоуправи је прописано да је *град* и као јединица локалне самоуправе: седиште жупаније и свако место које има више од 10000 становника, а представља урбану, повесну, природну и друштвену целину. У састав града могу бити укључена и приградска насеља која са градским насељем чине економску и друштвену целину и који је у вези са дневним миграцијским кретањима и свакодневним потребама становништва од локалног значења (Закон о локалној и подручној (регионалној) самоуправи, 2001). Године 2005. Изменом Закона о локалној подручној (регионалној) самоуправи, уведена је посебна врста јединице локалне самоуправе *велики град*. Велики градови су јединице локалне самоуправе које су уједно економска, финансијска, културна, здравствена, прометна и научна средишта развита ширег окружења и који имају више од 35.000 становника.¹⁴ Посебан статус ужива главни град Хрватске, *Град Загреб* који је посебна јединствена, друштвена, управна и територијална целина чије се устројство уређује Законом о Граду Загребу.

¹³ https://hr.wikipedia.org/wiki/Hrvatske_op%C4%87ine_i_gradovi Преузето 26.07.2017.

¹⁴ Више о томе на: [https://www.zakon.hr/z/132/Zakon-o-lokalnoj-i-podru%C4%8Dnoj-\(regionalnoj\)-samoupravi](https://www.zakon.hr/z/132/Zakon-o-lokalnoj-i-podru%C4%8Dnoj-(regionalnoj)-samoupravi) Преузето 26.07.2017.

Опћине су јединице локалне самоуправе које се оснивају за подручје више насељених места које представљају природну, економску и друштвену целину, која су повезана са заједничким интересима становништва. Опћине и градови у свом самоуправном делокругу обављају послове локалног значаја којима се непосредно остварују потребе грађана, а који нису Уставом или законом додељени државним телима и то особито послове који се односе на:

- уређење насеља и становање у складу са жупанијским планом,
- просторно и урбанистичко планирање у складу са жупанијским планом,
- брига о деци,
- примарна здравствена заштита,
- социјална брига,
- културна, физичка култура и спорт,
- заштита потрошача,
- противпожарна и цивилна заштита,
- локални промет на свом подручју и друге послове које су им законом стављене у делокруг.¹⁵

Органи у локалној самоуправи су опћинско вијеће у опћинама и градско вијеће у градовима. Опћинско и градско вијеће су представничка тела грађана локалне самоуправе који доносе акте у оквиру делокруга јединице локалне самоуправе, те обављају друге послове у складу са законом и статутом.

Представничко тело (опћинско, одн. Градско вијеће) има надлежности да:

- доноси статут јединице локалне самоуправе,
- доноси одлуке и друге опште акте којима уређује питања из самоуправног делокруга јединице локалне самоуправе,
- оснива и бира чланове радних тела већа,
- уређује устројство и делокруг управних тела опћине, тј. града,

¹⁵ https://hr.wikipedia.org/wiki/Hrvatske_op%C4%87ine_i_gradovi Преузето 24.07.2017.године

- оснива друге јавне установе и правне особе за обављање друштвених, економских, комуналних и других активности важних за функционисање опћина и градова, и обавља друге послове одређене Законом о локалној самоуправи.¹⁶

Локална и регионална самоуправа су битне за нормално функционисање политичког система и значајне за економске, популационе и јавне политике у држави. Многе безбедносне проблеме и изазове треба решити првенствено на најнижем нивоу, одн. на нивоу опћине, града или жупаније у овом случају јер је то решавање показатељ организованости, ажурности и ефикасности безбедносног система једне државе. Локална заједница представља оквир социјалног живота и људи и један од конститутивних елемената државе, зато су њена подела, одлике и функционисање кључни за функционисање грађана и грађанки у тој држави.

5. Изборни систем

Избори имају фундаментално значење за разумевање и функционисање либерално-плуралистичке демократије, те играју кључну улогу у изградњи демократског поретка у свим модерним државама света. Омогућавају грађанима да слободно изразе своју вољу и бирачке преференције и одлуче о избору представника који ће у њихово име одлучивати. Демократска репрезентативност и демократски поредак било које државе су незамисливи без избора и наметања друштвених и политичких снага за политичку власт (Antoljak, 1992: 216).

Према Уставу Републике Хрватске сваком држављанину и држављанки Хрватске који су навршили осамнаест година живота осигурава се опште и једнако бирачко право. Пасивно бирачко право се стиче такође са навршених 18 година живота. Бирачко право се остварује на непосредним изборима тајним гласањем. Грађани Републике Хрватске на националној, одн. државној основи бирају своје представнике у Хрватском сабору, на сваке четири године колико им траје мандат. Док се избори за председника Републике спроводе на сваких пет година (Ustav Republike Hrvatske). Међу темељним одредбама

¹⁶ https://hr.wikipedia.org/wiki/Hrvatske_op%C4%87ine_i_gradovi Преузето 26.07.2017.године

Устава Републике Хрватске из 1990.године се налази и одредба да народ остварује власт избором својих представника и непосредним одлучивањем, док је једна од највиших вредности уставног поретка земље демократски вишестраначки систем. Демократски вишестраначки избори у којима је законски осигурана могућност избора и слобода бирања се проводе у Републици Хрватској од 1990.године док је још била чланица СФРЈ. Актуелни закон о изборима заступника у Хрватски сабор је донет 1999.године са мањим изменама и допунама 2003. и 2007.године.¹⁷

Изборни систем за избор заступника у парламенту чини основу политичког састава државе. Стога се стабилан изборни систем у политичком устројству државе појављује као један од главних детерминистичких фактора демократичности и показатеља саме политичке културе (Cerenić, 2007).

Свакој политичкој странци је у природи тежња за освајањем већине у парламенту, у овом случају Хрватском сабору и за добијањем мандата за формирање Владе, како би се то праведно и легитимно остварило, нужно је имати изборни систем који у потпуности представља вољу бирача.

Изборни систем представља део ширег изборног права, који у себи укључује изборни образац (већински или пропорционални), изборне јединице, изборно такмичење, гласање, методе претварања гласова у мандате и изборни цензус (Kasarović, 2003: 160). Изборни системи се деле на већинске и пропорционалне, али постоји и велики број мешовитих изборних система (Kasarović, 2003: 150).

Један од важних инстанци изборних система представља и одабир методе за претварање гласова бирача у мандате. У том контексту на нашем подручју су доминантне две методе Д' Онтова и Сент-Лагијева. Поред ових двеју метода за расподелу мандата у оквиру пропорционалних изборних система постоје и Адамсова, Андреова, Хантингтонова и Империалиејева метода (Kasarović, 2003: 233). Разлика између Д' Онтове и Сент-Лагијеве методе приликом утврђивања броја мандата у представничким телима је углавном само

¹⁷ <http://www.izbori.hr/izbori/ip.nsf/WPDS/BAEA4B9C73F9CD97C125742000361370?open&1> Преузето 26.07.107.године

математичка, стога не постоји значајна и драстична разлика која би могла изменити прераспodelу освојених места у парламенту.

Мислиоци савремене политикологије Лајпхарт и Ђовани Сартори истичу да је изборни систем врло битан сегмент политичког система од чијег обликовања суштински зависи и његова природа. Сартори сматра да је одабир изборног система био фундаменталан за реконституисање демократије у постсоцијалистичким друштвима (Đukanović, 2006).

Према Сарторију *већински систем* је бољи од пропорционалног, јер пропорционални систем често доводи до “свадљивих и блокираних коалиционих влада” (Sartori, 2003). Аргумент који такође наводи у корист већинског изборног система је да утиче на формирање двопартијских система, који су умногоме стабилнији, него умерено или високо плурализовани партијски системи. Са друге стране пропорционалним изборним системом се подстиче додатна фрагментација друштва и водећих политичких партија, што се може утицати и на нестабилност целокупног политичког система.

Лајпхарт пак наводи аргументе у корист *пропорционалног изборног система* и истиче да је бољи од већинског због система консоцијативне демократије, који омогућава да се и у дубоко и вишеструко подељеним друштвима очува репрезентативност представничких органа власти. Он такође наглашава и значај висине изборног прага и анализирајући њихов учинак на формирање изборних система наводи да се у савременим демократијама крећу од 0,67% у Холандији, па све до 5% у Немачкој и на Новом Зеланду (Lajphart, 2003: 171-190). Аутори који бране ову методу истичу да она подржава већу умереност међу политичким странкама, те јача легитимитет политичког поретка. Предност ове методе је у томе што омогућава изражавање различитих интереса политичких странака и доношење политичких одлука консензусом политичких актера (Deren-Antoljak, 1992: 226).

Када се анализира успех политичких актера, у већинском изборном систему мала странка има изгледе за успех само ако су њени бирачи концентрисани регионално или су склопили изборне савезе са великим странкама. Велика политичка странка оцењује учинке изборних система другачије од мале политичке странке и залаже се за већински изборни систем, процењујући да ће помоћу њега лакше освојити парламентарну већину и формирати стабилну страначку владу (Deren-Antoljak, 1992: 228).

У Републици Хрватској је током протекле деценије дошло до еволуције из доминантно већинског у умерено већински, а потом у пропорционални изборни систем (Vrzan, 2002). Данас се примењује пропорционални изборни систем са великим бројем јединица, при чему се мандати распоређују у складу са Д'Онтовым методом. Хрватски парламент је једнодоман. Хрватски сабор према Уставу Републике Хрватске има неуобичајен број посланика, установљено је према Уставу да има најмање 100, а највише 160 посланика (Ustav Republike Hrvatske, član 17).

Изборни системи се разликују од државе до државе. Хрватски изборни систем је сличан изборним моделима већине посткомунистичких земаља, укључујући и земље настале на тлу некадашње Југославије.

5.1. Политичке странке у Републици Хрватској

У литератури се као важан елемент странке наводи организацијаска структура. Према Дувергеру организацијска структура је најважнији елемент, на основу кога се могу разликовати два основна типа политичких странака: кадровске и масовне. Кадровске странке одговарају раздобљу политичке борбе аристократије и буржоазије (конзервативне и либералне странке), које су оријентисане према изборима и парламентарној борби, и немају у правом смислу чланство и организацију, не финансирају се чланарином, имају јако вођство, у њима постоји премоћ парламентарне фракције, доктрина и идеологија су мање важне, а приступ странци је заснован на интересу и навици. Масовне странке као изворни европски изум настају са знатним проширењем права гласа. Њих одликује развијена организација, плаћене вође и масовно чланство, развијен унутрашњи демократски живот, централизоване су, идеолошки хомогеније и дисциплиниране итд (Ravlić, 2010).

Хрватска није имала традицију масовне странке. До 1941.године доминантна је била традиција странке као националног покрета (HSS), али је била присутна и традиција странке као тајне револуционарне организације, радикално-националистичког (усташки покрет) и комунистичког типа (КРЈ), из које су настала два тоталитарна поретка, са којима

престаје развој странака и страначког система. Када су 1989.године настале прве опозиционе странке, оне су се развијале у континуитету са првим двома традицијама:

- HSLŠ, као интелектуално-политичка скупина, и
- HDZ, као национални покрет (Ravlić, 2010).

ХДЗ је у основи популистичка странка уједињена харизматичним вођом и његовим идејама хрватске државне независности и свехрватског помирења и уједињења. Њен оснивач и председник је био Фрањо Туђман, уједно и први председник Хрватске. Фрањо Туђман је постао недодирљиви харизматични вођа са месијанским значењем за своје следбенике уместо страначки вођа (Čular, 2000: 35).

ХДЗ није била у почетку хомогена странка, јер су се смењивале разне фракције формиране на идеолошкој, интересној и националној повезаности, али их је ауторитет председника увек држао на окупу.

Доминантан положај ове странке је ојачан деведесетих година проглашавањем независности Републике Хрватске. ХДЗ је посебна странка, када је реч о стабилном саставу и опстанку на политичкој сцени од 1989.године. Представља и посебан случај међу посткомунистичким странкама јер је реч о странци која је у двадесетогодишњем раздобљу демократске транзиције и консолидације готово континуирано била на власти, осим у периоду од 2000. до 2003.године, када је на власти била коалицијска влада левог центра (Nikić Čakar, 2010: 30). ХДЗ поред доминантног харизматског вође одликују и подгрупе које угрожавају кохезију покрета: тежњом за стварањем локалних монопола моћи или тежњом за истискивањем супарничких политичких фракција. Политичка бит фракцијских сукоба је веза између “националних револуционара” и “технократских умерењака”. “Револуционари” заступају радикалну десну оријентацију који желе очувати популистичку динамику у друштву и мобилизацију милитантног национализма. С друге стране „умерењаци” се залажу за превласт стручњака у решавању нагомиланих економских, политичких, социјалних и других проблема (Zakošek, 1994: 35).

У Хрватској су странке центра и левог центра имале претензију да постану најјаче опозиционе странке поред ХСЛС-а и ХНС-а. У раздобљу од 1990-1992.године је персонална и организацијска премоћ ХСЛС-а имала за последицу освојених 17,3%

гласова, те постала најјача опозициона странка (Šiber, 1993: 124-126). Шта се даље дешава са опозиционим странкама?

Јачање ХСЛС-а је имало за последицу релативно слабљење ХНС-а, конкурента у центру. Потом долази до кризе левице и слабљења њених изборних потенцијала. Слабљење се највише одразило у маргинализацији СДП-а као леве странке са изворно највећим потенцијалом. СДП је на изборима 1992.године само 5,4% гласова, док су све четири леве странке укупно добиле 8,4% гласова. Програмска и организацијска криза левице се наставила и након 1992.године (Zakošek, 1994: 37).

Криза левице је и данас присутна како на хрватској политичкој сцени тако и на европској. Да ли је то због економских проблема, проблема са мигрантима или због нечег нешто сасвим другог још увек није установљено у домаћој и светској јавности и у академским круговима. Постоје расправе у академској заједници у вези са кризом левице, будућих сценарија Европске уније и потенцијалних међународних безбедносних асиметричних изазова који погађају све државе без обзира не географске, политичке, економске и друге разлике. Једно је сигурно да проблем постоји, да се границе подижу, уместо да нестају и ратови засновани на националним, верским и другим разликама не јењавају.

6. Закључак

Политички систем једне државе обухвата све аспекте политичког живота, од институција, организација, политичких актера до одлуке које се формирају у самом друштву. На основу досадашњих анализа и истраживања је настао покушај да се направи дистинкција у деловању државних система занемарујући чињеницу да функционисање државног система једног субјекта у међународном праву зависи од начина његове хијерархизованости и синхронизованости са потребама грађана те државе.

Политички систем Републике Хрватске је заснован на начелу поделе власти на законодавну, извршну и судску власт. Законодавна власт је у рукама Хрватског сабора, носиоци извршне власти су Влада и председник Републике, а судску чине Уставни суд, највиши врховни суд, редовни судови, итд.

Од настанка независне Републике Хрватске до данас су се догодиле бројне економске, политичке, социјалне и друге промене. Демократизација, приватизација и реструктурирање су за социјалне и економске последице транзиције важни процеси. Република Хрватска је пребродила транзициони процес, оградила од комунистичког наслеђа, постала чланица Северноатлантске алијансе и Европске уније и изградила демократски савремени друштвени систем. Дошло је до измене политичког система развоја вишестраначја и до измена у социјалној структури Републике Хрватске, али се и даље у стручној и политичкој јавности говори о високом степену корупције и несарадње између странака.

Суочена са безбедносним претњама попут територијалних спорова са Словенијом и Србијом, корупцијом, организованим криминалом, угрожавања животне средине, опасношћу од терористичких и екстремистичких напада, Република Хрватска се и даље системски трансформише и свакодневно бори са изазовима савременог глобалног света.

7. ЛИТЕРАТУРА:

1. Арежина, V. (2010). Проблеми мерења еколошке безбедности. Београд: МСТ Гајић
2. Бачић, P. (2009). Ustavna demokracija i sudska uzurpacija ustava. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 46(3), 585-600. Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/41542>
3. Baldwin, D.A. (1971). Thinking about Threats, *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 15, No. 1, 70-78
4. Bejaković, P. (2016). Treba li očuvati postojeće županije u Hrvatskoj?. *Političke analize*, 7(26), 18-25. Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/16736>
5. Bobbio, Norberto (1992): Liberalizam i demokracija. - Zagreb : Novi liber, XVII, 149.
6. Ceranić, V. (2007). Izborni sustav Republike Hrvatske: studentski osvrt. *Pravnik : časopis za pravna i društvena pitanja*, 41(85), 171-0. Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/33860>
7. Deren-Antoljak, Š. (1992). Izbori i izborni sustavi. *Društvena istraživanja*, 1(2 (2)), 215-230.
8. Đerđa, D. (2008). Pravci reforme institucionalnog ustroja upravnog sudstva u Republici Hrvatskoj. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 45(1), 75-94. Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/31364>
9. Đukanović, D. (2006). Izborni sistemi u zemljama nastalim na području nekadašnje Jugoslavije. *Međunarodni problemi*, 58(4), 513-536.
10. Ejđus, F. (2012). МЕЊЕ UNARODNA BEZBEDNOST: TEORIJE I SEKTORI I NIVOI. *Beograd: Službeni glasnik*
11. Grčić, Branko (2007) Regionalizacija Hrvatske u kontekstu pridruživanja Europskoj uniji. U: Vedran Horvat (ur.) *Forum o regionalizaciji i održivom življenju*. Zagreb: Fondacija Heinrich Böll
12. Fukuyama, Francis (1990): Kraj povijesti? - Politička misao, Zagreb, 27 (1990) 2: 171-189. 8. Grdešić,
13. Ilišin, V. (1998). Demokratska tranzicija u Hrvatskoj. *Sociologija i prostor*, (139-142), 27-52.

14. Jovanović, M. (2006). Oblikovanje izborne demokratije: Poljska, Mađarska, Češka, Slovačka, Bugarska, Rumunija, Rusija, Ukrajina, Institut za političke studije, Službeni list SCG, Beograd.
15. Lajphart, A. (2003). Modelik demokratije: oblici I učinak vlade u trideset šest zemalja. LSlužbeni list SCG, Beograd, CID.
16. Linz, Juan, 1990b., The Virtues of Parliamentarism, *Journal of Democracy* (1) 1:84-91.
17. Kasapović, M. (2003). Izborni leksikon. Politička kultura, Zagreb.
18. Koprić, I. (2010). Stanje lokalne samouprave u Hrvatskoj. *Hrvatska i komparativna javna uprava : časopis za teoriju i praksu javne uprave*, 10(3). doi:52.01(497.5)
19. A. Murphy. (2000). "Negotiating in a time of crisis – the EU s response to the military conflict in Kosovo", EU I Working Papers, RSC No. 2000/20, posebno str. 25.
20. Милардовић, А. (2000). *Западни Балкан*, ПАНЛИБЕР, Осијек-Загреб-Сплит
21. Ravlić, S. (2010). Izvori političke korupcije u demokratskom poretku: o stranačkoj korupciji. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 60(6), 1241-1264.
22. Ronge, V. (1991). Social change in Eastern Europe: implications for the Western poverty agenda. *Journal of European Social Policy*, 1(1), 49-56.
23. Sartori, Đ.(2003). Uporedni ustavni inženjering: strukture, podsticaji i ishodi, Filip Višnjić, Beograd.
24. Savić, A., Stajić, Lj. (2006). Osnovi civilne bezbednosti. Novi Sad: Fakultet za poslovne i pravne studije.
25. Šiber, Ivan (1993) Structuring the Croatian Party Scene. *Croatian Political Science Review* 30(2): 111-129.
26. Zakošek, N. (1994). Struktura i dinamika hrvatskoga stranačkog sustava. *Revija za sociologiju*, 25(1-2), 23-39. Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/154870>
27. Vrban, S. (2002). „Izbori u Hrvatskoj devedesetih: simptomatičan slučaj ili anomalija?“, u: Dragica Vujadinović, Lino Veljak, Vladimir Goati i Veselin Pavićević (urs), *Između autoritarizma i demokratije: Srbija, Crna Gora i Hrvatska*, Knjiga I, Institucionalni okvir, CEDET, Beograd, CEDEM, Podgorica, CTCSR, Zagreb. str. 229-46.

Документа:

1. USTAV, O. Z., SUSTAV, P. I. P., & SABORA, H. (1997). Ustav Republike Hrvatske. *Narodne novine*, 56(1990), 137.
2. Strategija nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske, 2010.
<https://www.morh.hr/hr/strategija-nacionalne-sigurnosti-1.html>
3. Zakonon lokalnoj i područnoj samoupravi (2001).: [https://www.zakon.hr/z/132/Zakon-o-lokalnoj-i-podru%C4%8Dnoj-\(regionalnoj\)-samoupravi](https://www.zakon.hr/z/132/Zakon-o-lokalnoj-i-podru%C4%8Dnoj-(regionalnoj)-samoupravi)
4. https://www.researchgate.net/publication/279848439_BEZBEDNOSNI_IZAZOVI_RIZI_CI_I_PRETNJE_ILI_CINIOCI_UGROZAVANJA_BEZBEDNOSTI
5. <http://www.izbori.hr/izbori/ip.nsf/WPDS/BAEA4B9C73F9CD97C125742000361370?open&1>
6. https://hr.wikipedia.org/wiki/Hrvatske_op%C4%87ine_i_gradovi
7. https://hr.wikipedia.org/wiki/Hrvatske_op%C4%87ine_i_gradovi
8. <https://bs.wikipedia.org/wiki/%C5%BDupanija>
9. [https://hr.wikipedia.org/wiki/Lokalna_i_podru%C4%8Dna_\(regionalna\)_samouprava_u_Hrvatskoj](https://hr.wikipedia.org/wiki/Lokalna_i_podru%C4%8Dna_(regionalna)_samouprava_u_Hrvatskoj)
10. <http://www.osce.org/sr/serbia/216971?download=true>
11. The Stabilization and association process for countries of SEE, Commission Communication to the Council and EP, COM (99) 235, 26.05.1999. V. takođe C. Patten: “SEE – joining the European mainstream“, Speech 00/259, London, 7 July 2000, http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/news/patten/speech_00_259.htm.
12. http://www.mvp.gov.ba/vanjska_politika_bih/multilateralni_odnosi/regionalne_inicijative/pakt_o_stabilnosti_za_jugoistocnu_evropu/?id=136
13. Deklaracija sa samita EU-Zapadni Balkan, 21. jun 2003. godine. O Solunskom samitu i odnosima EU-ZB D. Stone, D. Syrri (ed), Integrating the Western Balkans into Europe, SEERC, Saloniki, 2003, 206; D. Lopandić (ur), EU i Balkan, Šta posle Soluna?, CD, EPUS, Beograd, juna 2003.
14. www.europa.eu.org, и www.stabilitypact.org,
15. <https://sr.wikipedia.org/sr-el/>
16. NN- Medjunarodni ugovori 14/97).
17. (NN- MU 10-03).

